

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

i-Bezpečná škola

reg. číslo: CZ.1.07/1.3.50/01.0014

Metodický materiál

Nebezpečný a nezákonný obsah na internetu a jak s ním naložit

Tento projekt je prostřednictvím Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost financován z Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu ČR.

Úvod

Těžko se najde člověk, který by pochyboval o tom, že internet je zásobárnou informací, ale i bludů. Stejně tak na něm lze nalézt množství obsahu zajímavého, poutavého, přínosného, vzdělávacího atp., ale i zákeřného, nebezpečného až nelegálního, jinými slovy závadného. Děti se se závadným obsahem dříve či později někde setkají, a je proto lepší se připravit na to, s čím se mohou setkat, abychom byli schopni adekvátně a připraveně reagovat.

V tomto metodickém materiálu proto naleznete základní informace o různých formách závadného obsahu, rozlišení obsahu „pouze“ závadného a proti tomu nelegálního, jaký může mít závadný obsah dopad na děti a co s ním dělat.

Podoby závadného obsahu jsou bohaté. K nejčastějším patří pornografie, násilí, extremismus, sebepoškozování, porušování autorských práv a posměšný nebo vulgární obsah. Často se jedná o obsah jednoznačně nežádoucí a závadný, nemusí však jít zároveň o obsah nelegální. Od toho se pak odvíjí možnosti, jak s ním naložit, resp. jak zabránit jeho přístupnosti. Ovšem jak nelegální, tak i legální závadný obsah mohou mít podobně nežádoucí dopad na ty, kdo se s ním setkají.

Co by děti měly vědět

Některý závadný obsah je zároveň nelegální. V takovém případě může být protiprávní i rozšiřovat ho dále, proto nejste-li si jisti ohledně jeho legálnosti, nešířte ho.

Nebezpečný obsah

K nevhodnému až nebezpečnému obsahu, který ještě není za hranicí legálnosti, patří různé weby zaměřené na sebepoškozování, hanlivé weby, dílčí příspěvky v diskusích a zákeřné odkazy, obsah nevhodný s ohledem na věk: kolující násilná videa a sexuální tematika.

Sebepoškozování

Sebepoškozování má mnoho podob, počínaje propagací životního stylu spojeného s poruchami příjmu potravy přes různé formy fyzického sebepoškozování až po sebevraždy.

Mezi weby, blogy atp. zaměřenými de facto na propagaci poruch příjmů potravy vedou svou četností tzv. pro-Ana weby zaměřené na mentální anorexii. V jejich prostředí se sdružují

anorektičky a anorektici vzájemně si poskytující podporu ve svém hubnoucím úsilí, často spolu s nešťastnými rodiči snažícími se pochopit jednání svých ratolestí. Takové weby mnohdy slouží jako inspirace co do způsobů utajení anorexie (poskytují např. návody, kam nenápadně schovat jídlo, aniž by to okolí zaregistrovalo) i jako motivace k vlastnímu hubnutí – návštěvnice a návštěvníci vzájemně sdílejí své nejnovější fotografie a předhánějí se v úbytku váhy.

K jiným formám sebepoškozování patří např. pálení se, řezání, propichování atp. Návštěvníci takto zaměřených webů si někdy opět sdělují tipy, jak svou obsesi utajit před svým okolím a utvrzují se o tom, jak jedinečné je jejich počínání. V případě sebevražedně zaměřených webů nejčastěji návštěvníci probírají výhody a nevýhody toho či onoho zvoleného způsobu sebevraždy, oceňují „úspěšné“ sebevraždy, případně si dodávají kuráž k vlastnímu jednání.

Navštěvování některého z webů zaměřených na sebepoškozování obvykle ukazuje na problém dítěte, který není schopno samo vyřešit. Sebepoškozování se mu dává pocit, že má ve svém životě alespoň nad něčím vládu, že v něčem vyniká nad ostatními, dává mu na chvíli zapomenout na vlastní problémy. Kromě bezprostřední ochrany ohroženého života a zdraví pak nestačí zakázat takové jednání, ale je třeba se terapeuticky věnovat jeho příčině.

Co by děti měly vědět

Každý problém je nějak řešitelný. Nemáte-li komu se svěřit, můžete třeba zavolat na Linku bezpečí (116 111), pomohou Vám.

Hanlivé weby

Nemusí se jednat vždy jen o weby, častým místem různých hanlivých komentářů bývají např. i internetové diskuse v reakci na ten či onen článek, a to prakticky bez ohledu na jeho vlastní obsah. Dále pak blogy, komentáře na sociálních sítích i samotné zesměšňující profily na sociálních sítích atp.

Namířeny mohou být různými směry. Začít lze u jednotlivce, v takových případech jde pravděpodobně o projev kyberšikany, kdy se útočník či skupina útočníků baví zveřejňováním posměšných komentářů, nelichotivých fotografií atp. Zatímco široké okolí se baví, oběť je traumatizována svým ponížením a množstvím svědků a případně i přísazujících si osob. Jindy je cílem nejen jedinec, ale celá skupina osob, spojená nějakou konkrétní vlastností: vírou, barvou pleti, sexuální orientací, politickým názorem, ekonomickým zázemím atp. Nemusí však jít jen o cílené útočení, najdou se i tací, kdo dští zášť a vulgarity na jakémkoliv téma –

takoví pak hojně přispívají svými výplody v mnoha veřejně přístupných internetových diskusích.

Co by děti měly vědět

Vždy se zamyslete, než někoho či něco odsoudíte. Realita není nikdy černobílá a zbrklé soudy bývají krátkozraké a hloupé, ale jakmile je vyslovíte veřejně na internetu, těžko je lze vzít zpět.

V rámci internetových diskusí lze vymezit jako zvláštní skupinu útoků ty, které jsou samoučelné. Cílem je pak např. vyprovokovat ostatní přispěvovatele nebo nějakým způsobem šokovat, případně přilákat návštěvníky na jiný web. Takoví útočníci (někdy zvaní trollové, flameři aj.) např. umísťují do diskusí odkazy zavádějící třeba na tzv. shock sites, které např. zobrazují extrémně odpudivý obrázek, a baví se stoupajícím počtem návštěvníků.

Co by děti měly vědět

Nenechávejte se zatáhnout do vulgárních diskusí, byť třeba cítíte upřímné rozhořčení nad názory přispěvovatelů – často pouze ventilují svou zlost bez ohledu na Vaše argumenty.

Specifickou formu útoků představují zesměšňující videa a fotografie zveřejněné na internetu: videa nejčastěji na serveru Youtube.com a fotky na Facebooku a jiných sociálních sítích. Opět se jedná mnohdy o projev nebo začátek kyberšikany, zpravidla jde o autentické video pořízené ve chvíli, kdy se oběť ocitá v zahanbující situaci (střevní potíže na záchodě ve škole, zkrat učitele ve třídě, vyprovokování od okolí atp.).

Co by děti měly vědět

Nepodílejte se na šíření zesměšňujících videí, příštím terčem můžete být právě Vy.

Obsah nevhodný s ohledem na věk

Na YouTube.com a jiných serverech zaměřených na sdílení videí lze narazit mimo jiné i na násilná videa. Některá z nich pak mezi dětmi kolují a slouží jako zdroj zábavy, byť se třeba jedná o reálné násilí. Vzhledem k času strávenému v kyberprostoru mají děti většinou jen velmi mlhavou představu o fyzické bolesti a těžko posoudí reálnost videa nebo se vcítí do

oběti. Násilí se pak snadno stává normou jejich chování až do okamžiku, kdy samy nabudou nějakou bolestnou zkušenost.

Co by děti měly vědět

Násilí bolí.

Velkou oblastí obsahu nevhodného pro děti v závislosti na jejich věku je pornografie. Legální weby s pornografií vždy musí mít upozornění na svůj obsah a jeho nepřístupnost do 18 let a smí na nich být přístupná pouze legální pornografie. Je obvyklé, že děti samy s přibývajícím věkem začínají konzumovat pornografii, podstatná je však její forma. Tzv. soft pornografie (např. spíše jen náznakové zobrazení pohlavního aktu) by měla být zcela neškodná, ale hard (detailní zobrazení pohlavního aktu, pohlavních orgánů atp.) či deviantní pornografie (zobrazení různých sexuálních úchylek) mohou vést k rizikovému sexuálnímu chování v budoucnu, nemluvě o pocitech selhání a méněcennosti při nabývání vlastních zkušeností v porovnání s profesionálními pornoherci.

Do jisté míry lze k nebezpečnému obsahu zařadit i sexting, tedy sexuálně laděnou komunikaci obvykle doplněnou o fotografie či videa. Jakkoliv jsou sexuálně laděné záběry dětí, které pořizují ony samy, zasílány dál adresátům zpravidla s hrдостí nad vlastním zjevem, v nepovolaných rukou se stávají předmětem posměchu nebo i prostředkem k vyhrožování.

Co by děti měly vědět

Pornografie je takové dílo, jehož účelem je vyvolat či zvýšit sexuální vzrušení. Proto nejsou-li vidět pohlavní orgány, ještě to neznamena, že nejde o pornografii, a naopak ne každé zobrazení nahého těla je pornografií.

Jak zabránit šíření nebezpečného obsahu

Nešířte jej. Neupozorňujte na něj. Pro-Ana web může pomoci rodičům pochopit uvažování své hladovějící ratolesti, ale také může sloužit jako inspirace pro ohrožené děti. Nepodílejte se na odsuzování jiných, přidávejte se jen do těch diskusí, kde má diskuse vůbec nějaký smysl. Případá-li Vám někdo zvláště vulgární či urážlivý, nahlašte jeho příspěvky provozovateli diskuse (může zamezit dalším příspěvkům autora pod jeho stávající přezdívkou). Narazíte-li na zesměšňující videa či fotografie, požádejte s vysvětlením správce webu o jejich smazání, pokud tak na Vaši žádost neučinil sám autor nebo jej neznáte.

Objevíte-li věkově nezabezpečený pornografický web (např. chybí upozornění o nepřístupnosti do 18 let), web s extremistickým obsahem (např. odsuzování skupiny osob pro jejich víru) nebo jinou formu nebezpečného obsahu (šíření drog atp.), obraťte se na Horkou linku (horkalinka.cz). Ta Vaše nahlášení vyhodnotí a je-li na místě, pokusí se zajistit smazání takového obsahu a případně kontaktuje Policii ČR.

Co by děti měly vědět

Co se jednou zveřejní na internetu, nelze vzít nikdy spolehlivě zpět. I když se Vám podaří dosáhnout smazání Vašeho obrázku či příspěvku, nemáte žádnou kontrolu nad tím, kdo si již obrázek či příspěvek zkopíroval. Velmi dobře si proto rozmyslete, zda Vám stojí chvilka exhibicionismu (ať už v diskusi nebo před partnerem) za riziko zneužití takového materiálu.

Nezákonný obsah

Jak už to tak bývá v jakékoliv oblasti lidské činnosti, na internetu se lze setkat i s nezákonným obsahem. Jedná se nejčastěji o nelegální pornografii, tzv. hate crimes a extremismus, veřejné týrání zvířat, porušování autorských práv, sociální inženýrství, závažnější hanlivé weby.

Pornografie

Jakákoliv dětská nebo tvrdá pornografie jsou nelegální a jejich šíření je trestné, stejně jako výroba. V případě dětské pornografie je trestné i samotné její přechovávání.

Co by děti měly vědět

Nakládání s dětskou pornografií je trestné. Pokud si např. kamarádi přeposílají mezi sebou MMS s fotkou přítelkyně jednoho z nich, kterou už lze považovat za dětskou pornografii, dopouští se tím trestného činu výroby a jiného nakládání s dětskou pornografií (v případě mladistvých se hovoří o tzv. provinění).

Velmi nebezpečné je vyhledávání potenciálních obětí na internetu ze strany tzv. kybergroomeřů. Ti se, zpravidla pod falešnou identitou, snaží z obětí vymámit sexuálně laděný materiál a v nejzávažnějších případech usilují i o osobní setkání tváří v tvář, na kterém svou oběť sexuálně zneužijí (pohlavně ji zneužijí, znásilní, donutí k výrobě dětské pornografie atp.). Kybergroomeři hojně navštěvují chatovací místnosti pro děti a náctileté, internetové

seznamky a sociální sítě. Buď záhy po zahájení konverzace přistoupí k lákání fotek atp. (třeba i výměnou za drobné úplatky jako je kredit do mobilu aj.), nebo vystupují dlouhodobě jako spřízněná duše, až ukolébají svou oběť ke slepé důvěře, které následně zneužijí.

Co by děti měly vědět

Nenechte se zlákat k zasílání svých lechtivých fotografií komukoliv na internetu, bez ohledu na nabízené protislužby. Už vůbec se pak nesvlékejte před webkamerou – není nic snazšího, než si Vaše počínání nahrát bez Vašeho vědomí a kdykoliv později použít. Kybergroomer neváhá např. vyhrožovat zasláním takového videa Vaším rodičům, do školy atp., šířit lži o Vaší promiskuitě, homosexualitě atp.

Hate crimes

Pod výrazem hate crimes se skrývají trestné činy páchané z nenávisti. Jedná se o fyzické i psychické násilí ať už vůči lidem, nebo věcem, verbální i neverbální útoky, kyberšikanu, ponižování, ublížení na zdraví, vraždu z nenávisti, pomluvy, podněcování k nenávisti atp.

S extremismem se lze setkat např. na sociálních sítích v podobě stránek propagujících nebo podporujících různá extremistická hnutí potlačující práva a svobody lidí. Mnohdy jsou takové stránky zdánlivě „normální“ – hodnotí např. stávající politickou situaci, shromažďují vtipy vůči skupině obyvatel atp., avšak spolu s běžnými návštěvníky zde vkládají své příspěvky i extremisticky ladění uživatelé, kteří nenápadně podsouvají ostatním své netolerantní postoje.

Narazit lze na internetu také na různá násilná videa i přímo stránky glorifikující násilí. Zpravidla je takový obsah jednoznačně nemorální a odsouzeníhodný, ne vždy jde však zároveň o obsah protiprávní. O protiprávní obsah jde např. tehdy, když někdo veřejně (tedy např. na internetu) surovým nebo trýznivým způsobem týrá zvíře. Jiným případem je jakékoliv zobrazení násilí, které má za cíl podněcovat k trestnému činu, k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod.

Co by děti měly vědět

K extremismu tíhnou děti s komplexem méněcennosti. Příčinou bývá neschopnost sociální komunikace, nedostatek citových vazeb, neschopnost empatie, chybějící pocit sounáležitosti aj. Neřadte se mezi ně.

Porušování autorských práv

„Internet je prostor určený ke sdílení čehokoliv a všeho.“ I to je motivace osob, které poskytují ostatním uživatelům ke stažení nelegálně okopírovaná autorská díla, ať už se jedná o filmy, literaturu, hudbu či software. Porušování autorských práv v menší míře je přestupkem, ve větší míře se jedná již o trestný čin.

Co by děti měly vědět

Každý člověk si může pořídit pro svou osobní potřebu (účelem nesmí být zisk) kopii autorského díla, avšak nesmí tím dojít k nepřiměřenému dotčení oprávněných zájmů autora. To se však netýká softwaru, jehož kopírování je nelegální, pokud nejde o freeware nebo open-source software. Sdílení autorsky chráněných děl bez příslušné licence je však v každém případě protiprávní.

Co by děti měly vědět

Autorsky chráněné je samozřejmě i dílo hudební. Je proto protiprávní např. zveřejnit na internetu svou PowerPointovou prezentaci, která je ale bez příslušné licence opatřena hudbou staženou z internetu.

Vzhledem k množství textů a článků věnovaných prakticky jakémukoliv tématu, které jsou na internetu k nalezení, a k jejich snadnému okopírování, dochází čas od času k jejich duplikaci a plagiátorství, někdy i neuvědomělému. Je-li dílo autorsky chráněno, je možné jeho kopírování do vlastního díla pouze v rámci citace, tzn. včetně řádného uvedení zdroje a označení citované části. Výjimkou jsou pouze různé specifické licence, které výslovně specifikují možný způsob nakládání s dílem.

Co by děti měly vědět

Jako častý zdroj školních referátů, ale i obecně jako vševědoucí encyklopedie je v současnosti hojně využívána Wikipedie. Ta je dostupná pod autorskou licencí Creative Commons: Uveďte autora a zachovejte licenci, je tedy možné její text jakkoliv šířit a upravovat, ovšem za podmínky, že bude řádně uvedený zdroj a výsledný text bude veden pod stejnou licencí (tedy bude šířitelný a změnitelný s podmínkou uvedení zdroje).

Sociální inženýrství

Stejně jako v reálném světě dochází k podvodům, krádežím, vydávání se za někoho jiného atp., děje se tak i v kyberprostoru. Útočníci se snaží vylákat z neopatrných uživatelů jejich přístupové údaje k účtům a osobní údaje, snaží se přimět je k převedení nějaké finanční částky na jejich účet pod záminkou dojemného příběhu, infikují napadené počítače svým softwarem buď pro získání souborů, nebo jednoduše proto, že to umějí. Podoby sociálního inženýrství jsou nepřeberné, byť se obvyklé vzorce stále s drobnými obměnami opakují.

Motivací je obvykle hospodářský zisk přímý (např. získání přístupových údajů k elektronickému bankovníctví) i nepřímý (např. získání osobních údajů a preferencí pro využití k cílené reklamě a spamu), idealismus (např. napadení vládního webu jako nesouhlas s politickým stavem země) a seberealizace (např. prolomení dobře zabezpečeného webu je výzvou pro vyzkoušení vlastních schopností).

Co by děti měly vědět

K sociálnímu inženýrství nepatří jen činnost podvodníků, crackerů atp., ale např. i neoprávněný vstup do počítačového systému nebo neoprávněné nakládání s daty. To zahrnuje třeba i takové jednání, jako přepsání údajů v cizím profilu na Facebooku.

Co dělat s nezákonným obsahem

Obecně lze doporučit obrátit se s nezákonným jednáním na Policii ČR, v případě závadného jednání s internetem nejlépe prostřednictvím jejich nahlašovacího formuláře pro kyberkriminalitu na adrese <http://aplikace.policie.cz/hotline/>. Někdy je však podstatné především rychle zabránit šíření takového obsahu, a za tím účelem je možné obrátit se i jinam. Pokud se setkáte s nezákonnou pornografií nebo extremistickým webem, nahlašte jej na Horkou linku (horkalinka.cz). Pokud možno i spolu se zasláním screenshotu nebo bližším uvedením místa pro případ, že již obsah nebude později dostupný nebo bude těžko vyhledatelný. Horká linka obsah vyhodnotí a v případě, že by mohl být opravdu nelegální, zašle oznámení na Policii ČR.

Co se týče porušování autorských práv, je vždy třeba si před kopírováním, úpravami, šířením atp. ověřit, jakým způsobem je dílo chráněno. Není-li nic uvedeno, platí jeho ochrana podle autorského zákona (zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů). Nakládání s dílem ale může být upraveno i jinak, např. některou ze specifických licencí (např. Creative Commons) nebo jako freeware u softwaru atp.

Co by děti měly vědět

Každý člověk si může pořídit pro svou osobní potřebu (účelem nesmí být zisk) kopii autorského díla, avšak nesmí tím dojít k nepřiměřenému dotčení oprávněných zájmů autora. To se však netýká softwaru, jehož kopírování je nelegální, pokud nejde o freeware nebo open-source software. Sdílení autorsky chráněných děl bez příslušné licence je však v každém případě protiprávní.

K ochraně před sociálním inženýrstvím patří v první řadě pravidelně aktualizovaný a kontrolovaný ochranný software (firewall, antivir). K tomu by měla přistoupit jakási přirozená obezřetnost: pokud Vám někdo nabízí něco zdánlivě zadarmo, láká Vás výhodnou nabídkou, „náhodně“ Vás vybere jako svého dědice atp., nevěnujte tomu pozornost, stejně jako byste se v reálném světě nenechali zavléci do temného průchodu pod záminkou výhodné koupě automobilu atp.

Co by děti měly vědět

Stejně jako máte mít zabezpečený počítač ochranným softwarem, měli byste mít zabezpečeny i chytré telefony, tablety atp. Nenechte se zlákat zdánlivě výhodnými nabídkami čehokoliv zadarmo a dávejte pozor při stahování jakéhokoliv obsahu, ať už legálního či zvláště toho nelegálního: s protiprávním softwarem a neoprávněně sdílenými autorskými díly jde často ruku v ruce i malware.

Škodlivost nebezpečného obsahu

Setkání se s nebezpečným či nezákonným obsahem s sebou může nést mnohé neblahé důsledky. Např. násilný obsah může nepřipraveného diváka traumatizovat, ale především obvykle pokřivuje představu o realitě. Stejně může působit i nevhodná pornografie, tj. konzumovaná v nevhodné podobě (tvrdá a dětská, hard a deviantní), v nevhodném věku (dotyčný pro ni není ještě dostatečně vyzrálý) či v nevhodném prostředí (např. na večírku). Hrozí, že povede k promiskuitě.

K násilnému obsahu (i ve formě tvrdé pornografie) se váže i necitlivost k násilí, ať už fyzickému či psychickému. Děti pak nejen přihlížejí závadnému jednání, jsou např. schopny si beze studu preposílat násilná videa, ale stávají se i samy útočnicí: např. násilně útočí (opět fyzicky nebo psychicky) na vrstevníky či třeba učitele a záznam o tom zveřejní na internetu, kde pokračuje trýznění formou dalšího zesměšňování.

Kromě toho dopustí-li se ve spojení se závadným obsahem i protiprávního jednání, pravděpodobně budou nuceny strpět příslušnou sankci.

Samostatnou kapitolou je způsobená újma napadené oběti. Např. v případě sociálního inženýrství jde nejčastěji o majetkovou škodu poškozeného, u hanlivých webů o psychické trauma oběti zhoršující se spolu s počtem přihlížejících svědků.

Co by děti měly vědět

Dopustí-li se dítě ve spojení se závadným obsahem protiprávního jednání, jeho počínání nebude bez důsledků. Dítě mladší 15 let sice není odpovědné za přestupek ani trestný čin, ale soud mu za tzv. čin jinak trestný může uložit některé opatření k nápravě. Od 15 do 18 let se dítě nazývá mladistvým, je odpovědné za spáchaný přestupek a je-li dostatečně rozumově a mravně vyspělé, pak i za tzv. provinění (trestný čin spáchaný mladistvým). Soud mu může uložit výchovné opatření, ochranné opatření či opatření trestní. Za spáchání přestupku po dovršení 15 let hrozí dítěti napomenutí, pokuta, zákaz činnosti nebo propadnutí věci.

Několik rad, jak reagovat na nebezpečný obsah

Především je vhodné, aby se děti (v závislosti na jejich věku) s nebezpečným obsahem vůbec nesetkávaly. Nápomocny k tomu mohou být např. filtry v internetovém prohlížeči (lze nastavit např. zákaz zobrazení stránky obsahující výraz „porno“ atp.). Pokud už se dítě s nevhodným obsahem setká, je velmi důležité dát mu k němu nadhled. Např. vysvětlit, že zobrazené násilí není reálné, nebo že zesměšňující video může být sice na první pohled rádobý vtipné, ale že jeho šíření způsobuje identifikovatelné oběti značné utrpení.

Postupně vznikají a ustalují se pravidla slušného chování na internetu, tzv. netiketa. Stanovte si s dětmi, jaká by tato pravidla mohla být, co by se mělo stát normou při internetové komunikaci (např. nebyť vulgární).

Snažte se děti vést ke koníčkům v reálném světě, pokud možno ve spolupráci s jejich vrstevníky. V budoucnu pak budou snáze komunikovat tváří v tvář, snáze se naučí empatii vůči pocitům druhých a díky fyzickému kontaktu s ostatními získají reálnější představu o fyzičnu v reálném světě (ať už jde o bolest nebo hranice vlastních možností aj.).

Věnujte pozornost pocitům a trápení dítěte, i když Vám může připadat v porovnání s tím Vaším malicherné. Budete tak mít šanci předejít vzniku závislosti dítěte např. na sebepoškození nebo na jeho podlehnutí kouzlu kybergroomera.

Požádat o odstranění závadného obsahu můžete nejen autora, ale i správce či provozovatele webu. Nevyhoví-li Vám nebo nechcete-li se tímto krokem zabývat (zejména v případě odstraňování závadných profilů na Facebooku je tento postup extrémně zdlouhavý), požádejte o pomoc Horkou linku. V případě protiprávního obsahu se můžete obrátit na Policii ČR či jakékoliv státní zastupitelství (máte-li podezření, že se jedná o trestný čin). Je-li porušováno právo na ochranu osobnosti (např. neoprávněným zveřejněním ponižujícího videa), můžete se obrátit se žalobou na civilní soud.

Co by děti měly vědět

Internet není zrcadlem reality. Ač se tak někdy tváří, protože punc autentičnosti zvyšuje návštěvnost a ta zvyšuje možné zisky z reklamy. Jindy Vámi manipuluje šikovný kybergroomer. Proto buďte obezřetní, vždy a všude.

Pojmosloví

Sexting = elektronické rozesílání textových zpráv, fotografií či videí se sexuálním obsahem

Pornografie = dílo, jehož účelem je vyvolat či zvýšit sexuální vzrušení

Dětská pornografie = pornografie, která zobrazuje osobu mladší 18 let nebo osobu, která tak vypadá

Tvrdá pornografie = pornografie, která zobrazuje skutečné (nikoliv hrané) nepředstírané násilí či neúctu k člověku nebo pohlavní styk se zvířetem

Soft pornografie = vše erotické zhruba po náznakové zobrazení pohlavního aktu

Hard pornografie = detailní zobrazení pohlavního aktu, pohlavních orgánů atp.

Deviantní pornografie = zobrazení různých sexuálních úchylek, které se v dané společnosti běžně nevyskytují

Hate crimes = trestné činy z nenávisti

Freeware, open-source software = software (obvykle dostupný zdarma) umožňující za jistých okolností i své kopírování i úpravy

Cracker = osoba nabourávající se neoprávněně do cizích počítačů či počítačové sítě zpravidla za účelem vlastního prospěchu či narušení jejich činnosti

Screenshot = „vyfocení“ obrazovky monitoru. Učinit jej lze stisknutím tlačítka PrtSc (horní řada na klávesnici) a následným otevřením textového či obrázkového editoru (např. Word) a vložením obrázku (stisknutím současně tlačítka Ctrl a „V“ nebo příkaz „Vložit“). Poté stačí uložit

Firewall = „zed“ mezi počítačem a internetem, chrání před útoky zvenčí, řídí příchozí i odchozí data

Antivir = software, který v počítači vyhledává, identifikuje a eliminuje malware

Malware = škodlivý software (viry, trojské koně, červi, keyloggery atp.)

Zdroje

Sebepoškozování: <http://sebeposkozovani.ath.cx/>

Horka linka: <http://www.horkalinka.net/index.asp>

Heslo „Hacker“ wikipedie (AJ) [http://en.wikipedia.org/wiki/Hacker_\(computer_security\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Hacker_(computer_security))

Nahlašovací formulář Policie ČR pro kyberkriminalitu: <http://aplikace.policie.cz/hotline/>

O licencích Creative Commons: <http://www.creativecommons.cz/>

Linka bezpečí: <http://www.linkabezpeci.cz/webmagazine/home.asp?idk=393>

Vzorové lekce pro žáky

pracovní listy

PRACOVNÍ LIST Č. 1

1. STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Hra s míčkem

ČAS PRO AKTIVITU: 2 x 45 min

POMŮCKY: psací potřeby a papír na poznámky, společný míček

1. hodina:

Učitel připomene žákům, jakých bezpečnostních rad by měli dbát a proč.

2. hodina:

Žáci se postaví do kroužku čelem k sobě. Učitel hodí k někomu míček, „chytač“ při jeho chycení řekne některou z bezpečnostních pouček, poté hodí míček někomu dalšímu a z kruhu vystoupí. V jedné hře se odpovědi nesmí opakovat, dokud kohokoliv z přítomných napadá dosud nevyřčená odpověď. Jakmile (pokud) odpovědi dojdou, pokračuje se se stejnými pravidly od začátku (bez již vystoupivších osob). Kdo odpověď nezná, v kruhu zůstává dál. Hra se opakuje, dokud žáky napadají další možné poučky. Poslední v kruhu bude zapisovatelem: na tabuli zapisuje všechny odpovědi. Zapisovatelé v dalších hrách pak sledují, zda se odpovědi ve stejné hře neopakují a případně dělají čárky, když zazní odpověď z předchozí hry.

Ve zbývajícím čase žáci hlasují o tom, jaká poučka jim osobně připadá nejdůležitější; každý žák má 3 hlasy, které mohou libovolně rozdělit či kombinovat. Počet hlasů zapisuje k jednotlivým protiprávním jednáním žák, který zůstal poslední v kruhu při posledním házení s míčkem.

PRACOVNÍ LIST Č. 2

1. STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Osmisměrka

ČAS PRO AKTIVITU: 1 x 20 min

POMŮCKY: předtištěný papír s osmisměrkou

Žáci vyplňují osmisměrku.

Slova v osmisměrce: kyberšikana, kybergrooming, kyberstalking, sexting, extremismus, přešupek, trestný čin, ochrana osobnosti, autorské (právo), podněcování (k trestnému činu), násilí, empatie, sebepoškozování, Youtube, Facebook, Horká linka

PRACOVNÍ LIST Č. 3

1. STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Komiks

ČAS PRO AKTIVITU: 1 x 45 min

POMŮCKY: papír, pastelky

Žáci nakreslí komiks zobrazující příběh oběti kybergroomingu. Kromě ostatních obrázků, které si žáci sami domyslí, musí obsahovat obrázky zobrazující:

1. počátek lákání kybergroomerem (např. navázání rozhovoru)
2. lákání citlivého materiálu z oběti
3. oběť se svěří někomu dospělému
4. kybergroomer je odhalen

Žáci si komiksy vzájemně prohlédnou a ty nejhezčí ve třídě vyvěsí.

PRACOVNÍ LIST Č. 4

1. STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Posunování příběhu: kybergrooming

ČAS PRO AKTIVITU: 1 x 45 min

POMŮCKY: papír, psací potřeby

Učitel vysvětlí žákům princip posunování příběhu, který se točí kolem komunikace kybergroomera s obětí: kybergroomer se snaží získat její přízeň a zmanipulovat ji podle své chuti, oběť mu odpovídá. Posunování probíhá následovně. Každý žák v první lavici napíše na vršek papíru první větu, vybere si přitom, zda má začínat oběť nebo kybergroomer. Zároveň napíše i větu následnou (tedy druhou) jako reakci na větu první (začíná-li v 1. větě kybergroomer, odpoví na druhém řádku oběť a naopak). Poté žáci přehnou papír tak, aby zůstal vidět pouze druhý řádek, a papír předají žákovi za sebou. Poslední žák v řadě (nebo pokud možno učitel) přenáší papír prvním žákovi v následující řadě. Jakmile se papíry vrátí ke svým prvním autorům, učitel je postupně přečte. Poté příběhy a v nich zachycenou komunikaci zhodnotí spolu s výkladem o tom, jakým způsobem by asi mluvil skutečný kybergroomer jakožto zdatný manipulátor.

POZÁMKA: kybergroomer využívá řadu manipulačních technik. Jde např. o zrcadlení („... to se mi také líbí...“), izolaci oběti a tajnůstkářství („... neříkej to Vaším...“), empatie („... já Ti rozumím...“, naléhání („... už mi nestačí jen si s Tebou psát...“), výhrůžky („... řeknu to Vaším, když se se mnou nesejdeš...“), sdílení („... jen mi to klidně řekni, já Ti pak také něco o sobě prozradím...“), úplatky („... pošlu Ti kredit, ať se můžeš vyfotit a fotku mi poslat...“) aj.

PRACOVNÍ LIST Č. 5

1. STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

S čím se mohu setkat

ČAS PRO AKTIVITU: 1 x 45 min (po předchozím věnování se tématu nebezpečného a nezákonného obsahu)

POMŮCKY: papír, pastelky

1. část hodiny:

Děti se hlásí učiteli s návrhy, s jakým nebezpečným a nezákonným obsahem se lze setkat, učitel vše zapisuje na tabuli.

2. část hodiny:

Každý žák si vybere 5 témat, která považuje za nejzávažnější, a nakreslí k nim symbolický obrázek. Vedle něj stručně napíše, proč je daný obsah nebezpečný nebo i nezákonný. Pokud se s takovým obsahem již sám osobně setkal, dá příslušný symbol do výrazného černého rámečku.

PRACOVNÍ LIST Č. 6

1. STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Šibenice

ČAS PRO AKTIVITU: 1 x 30 min

Učitel si myslí slovo a zapíše ho na tabuli v podobě prvního a posledního písmene a všech ostatních míst pro písmena určených podtržítkem. Žáci hádají jednotlivá písmena: uhodnou-li, učitel příslušné písmeno zapíše všude tam, kde je to na místě; pokud neuhodnou, učitel začne kreslit za každé špatně vyřčené písmenko čáru po čáře šibenici. Žáci vítězí, jestliže se jim podaří původní slovo uhodnout.

MOŽNÁ INSPIRACE:

extremismus, poškozování autorských práv, porušení práva na ochranu osobnosti, sociální inženýrství, kybergrooming, kyberšikana, náhrada škody, provinění, přestupek, probační úředník, odnětí svobody, zabránění věci, výchovná povinnost, výchovné omezení, sebepoškozování, hate crimes, násilí, empatie, méněcennost, video, závislost aj.

PRACOVNÍ LIST Č. 1

2. STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Scénka: poučení mladšího sourozence

ČAS PRO AKTIVITU: 2 x 45 min

1. hodina:

Učitel rozdělí žáky do skupin cca po 4 dětech a sdělí jim pravidla pro vymyšlení scénky: 1 postava bude hrát roli svého vrstevníka, který poučuje svého mladšího sourozence opačného pohlaví (2. postava) o tom, s jakým závadným obsahem se může na internetu setkat a jak se proti němu bránit. Chtějí-li se aktivně zapojit všichni žáci skupiny, mohou utvořit místo jednotlivých postav dvojice (případně dvojici a jednotlivce). Žáci si připraví scénky. Čas učitel vymezí s ohledem na počet skupin tak, aby se dostalo na všechny (začít s předváděním scének lze už v 1. hodině).

2. hodina: žáci předvádí připravené scénky a v závěru hodiny hlasují o nejlepší scénku.

POZNÁMKA: žáci mohou dostat na výběr jako alternativu k poučení mladšího sourozence poučení prarodičů, ukáže-li se, že poučení mladšího sourozence není dostatečně motivující.

PRACOVNÍ LIST Č. 2

2. STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Netiketa

ČAS PRO AKTIVITU: 2 x 45 min

POMŮCKY: psací potřeby, velký papír (A3) do každé skupiny a nejméně 1 společný (pro závěrečné vylepení)

1. hodina:

Žáci ve skupinách po 4-6 dětech vymýšlí pravidla slušného chování na internetu a vyberou 10 těch, která považují za nejzákladnější, zapíší je na papír velkým čitelným písmem v pořadí od nejdůležitějšího. Zvolí si zástupce, který za ně přednese tato pravidla před ostatními a dále toho, kdo bude jejich papír s pravidly držet, aby na ně ostatní viděli. Následně se zástupci držící papíry seřadí před třídou tak, aby byly všechny papíry vidět, a jeden po druhém mluvčí přednesou ostatním, proč si zvolili právě tato pravidla a proč v daném pořadí. O přestávce zůstanou papíry vyvěšené ve třídě.

2. hodina:

Žáci rozstříhají papíry tak, aby zůstala samostatně jednotlivá pravidla, která položí na zem nebo na tabuli (lze využít místo rozstříhaných papírů interaktivní tabuli, je-li k dispozici). Následně diskutují o důležitosti jednotlivých pravidel obecně i v porovnání s těmi ostatními a přesunují papíry s napsanými pravidly podle toho, jakým směrem se diskuse vyvíjí. Se závěrečným pořadím by měli všichni souhlasit. Papíry poté přilepí na společný papír, který vyvěsí ve třídě.

PRACOVNÍ LIST Č. 3

2. STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Osmisměrka

ČAS PRO AKTIVITU: 1 x 20 min

POMŮCKY: předtištěný papír s osmisměrkou

Žáci vyplňují osmisměrku.

Slova v osmisměrce: kyberšikana (systematické trýznění oběti útočníkem či skupinou útočníků prostřednictvím především internetu a mobilního telefonu), kybergrooming (manipulace oběti s cílem jejího sexuálního využití), kyberstalking (systematické obtěžující pronásledování prostřednictvím především internetu a mobilního telefonu), sexting (zasílání obrázkových a textových zpráv se sexuální tematikou), extremismus (radikální odsuzující hodnotové postoje vůči skupině obyvatel), přestupek (protiprávní jednání, za něž hrozí sankce a které nedosahuje závažnosti trestného činu), trestný čin (protiprávní jednání závažnější než přestupek), ochrana osobnosti (název právní oblasti zakazující např. natáčení na kameru nebo zveřejnění záznamu proti souhlasu zachycené osoby), autorský zákon (zákon upravující práva k autorsky chráněnému dílu), podněcování (k trestnému činu), (nabádání), násilí (působení fyzického či duševního utrpení), empatie (schopnost vcítění se do druhého), sebepoškození (ubližování sobě samému ve snaze zapomenout na skutečné problémy), YouTube (největší server pro sdílení videí), Facebook (nejpoužívanější sociální síť), Horká linka (organizace zabývající se odstraňováním závadného obsahu, zejm. pornografie, extremistických webů a závadných profilů na Facebooku).

PRACOVNÍ LIST Č. 4

2. STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

PPP

ČAS PRO AKTIVITU: 1 x 15 min před domácí přípravou a domácí příprava nebo + 1 x 45 min ve škole nebo 2 x 45 min ve škole

POMŮCKY: počítače s internetem a PowerPointem, projektor s PowerPointem

Před domácí přípravou (nebo 1. hodina ve škole):

Učitel rozdělí žáky do skupin zhruba po 4. Každá skupinka si vybere téma v rámci nebezpečného a nezákonného obsahu nebo ho dostane přiděleno od učitele (např. sebepoškozování). Témata by měla být rozdílná, ale není to podmínkou.

Domácí příprava (nebo zbývající část 1. hodiny ve škole):

Žáci si připraví powerpointové prezentace na zadané téma.

Ve škole (nebo 2. hodina ve škole):

žáci si vzájemně předvedou jednotlivé prezentace a vzájemně si navrhnou, jak by bylo možné je zlepšit (obsahově i formálně).

PRACOVNÍ LIST Č. 5

2. STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

„Jak Tě vidí internet“

ČAS PRO AKTIVITU: 1 x 45 min

POMŮCKY: počítače s internetem

Žáci pracují ve dvojicích lavic tak, jak sedí za sebou či vedle sebe. Každá lavice se snaží najít na internetu o svých sousedech co nejvíce informací. Poté si žáci vždy vzájemně mezi lavicemi sdělí, jaké informace byly o těch druhých k nalezení. Poté se mohou žáci „pochlubit“ těm ostatním s tím, jaké informace jsou o nich k nalezení (každý již hovoří za sebe samého na základě toho, co o něm zjistili sousedé). Hodina je zakončena výkladem učitele o tom, jaké informace jsou z hlediska dostupnosti na internetu bezpečné a jaké už nikoliv.

PRACOVNÍ LIST Č. 6

2. STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Co si myslí ostatní

ČAS PRO AKTIVITU: 1 x 45 min

POMŮCKY: papír, tužka

Učitel čte žákům jednotlivé otázky, ti okamžitě odpovídají a odpovědi si zapisují. Neodpovídají však tak, jak odpovídá jejich vlastnímu názoru, nýbrž tak, jak si myslí, že odpoví většina ostatních (např. má oblíbená barva je červená, ale vím, že většina třídy dává přednost zelené, a proto většina odpoví na otázku po oblíbené barvě nejspíš „zelená“ → tedy i já odpovím „zelená“, a nikoliv „červená“).

OTÁZKY:

Znáš osobně někoho, kdo trpí poruchou příjmu potravy?

Znáš osobně někoho, kdo trpí jinou formou sebepoškozování?

Jsi si skutečně jistý/á, že bys poznal/a, zda kamarád/ka trpí sebepoškozováním? Že třeba nemá schované spáleniny pod tričkem?

Dopouštíš se porušování autorského práva?

Navštívil/a jsi někdy pornografický web?

Považuješ obecně za horší co do důsledků pro oběť kyberšikanu nebo kybergrooming?

Poslal/a jsi někdy své lechtivé fotky nebo ses svlékl/a před webkamerou člověku známému pouze přes internet?

Zneužil někdo tvých údajů uvedených na Facebooku nebo jiné sociální síti?

Ti z Vás, kdo mají chytré telefony, máte v nich ochranný software?

Dokážeš při zhlédnutí násilného videa spolehlivě rozlišit, zda jde o násilí reálné či nikoliv?

Vynášíš snadno a bez hlubšího rozmyslu hodnotové soudy o ostatních?

Poznáš, když s Tebou někdo manipuluje?

Opravdu?

Kolik bude nejvíce shodných odpovědí v tomto testu?

u jaké otázky nebo odpovědi bude nejvíce shodných odpovědí?

Následně učitel prochází jednotlivé otázky, dotazuje se na odpovědi a nejčtenější odpověď zapíše na tabuli spolu s číslem vyjadřujícím počet shodných odpovědí.

POZNÁMKY: Tento pracovní list může zároveň sloužit k rozpoznání, zda a do jaké míry je třída „naladěna na stejnou vlnu“; v takovém případě si učitel zapisuje pokud možno veškeré odpovědi žáků.

V roce 2014 připravilo Národní centrum bezpečnějšího internetu ve spolupráci s Vysočina Education v rámci projektu i-Bezpečná škola reg. číslo: CZ.1.07/1.3.50/01.0014.